

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ "ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ОПЕРАЦІЯ"

УДК 339.5

Котиш О. М.

Проведено теоретичний аналіз наукових та законодавчих актів, що стосуються визначення поняття "зовнішньоекономічна операція", та сформовано авторський підхід до визначення даної економічної категорії, яка становить цілеспрямований процес взаємодії між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України та іноземним контрагентом щодо встановлення, зміни і припинення правових, економічних, соціальних та інших відносин між ними як на території України так і за її межами, який викликає зміни у структурі активів та зобов'язань, а також власному капіталі підприємства. Автором було визначено етапи здійснення зовнішньоекономічної операції, на основі чого був розроблений детальний алгоритм здійснення зовнішньоекономічної операції у процесі першого виходу на зовнішній ринок.

Ключові слова: зовнішньоекономічна операція, зовнішньоекономічна діяльність, експорт, імпорт, зовнішній ринок, поетапна схема виходу на зовнішній ринок, алгоритм здійснення зовнішньоекономічної операції.

.....

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ СУЩНОСТИ ПОНЯТИЯ "ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКАЯ ОПЕРАЦИЯ"

УДК 339.5

Котиш Е. Н.

Проведен теоретический анализ научных и законодательных актов, касающихся определения понятия "внешнеэкономическая операция", и сформирован авторский подход к определению данной экономической категории, которая представляет собой целенаправленный процесс взаимодействия между субъектами внешнеэкономической деятельности Украины и иностранным контрагентом относительно установления, изменения и прекращения правовых, экономических, социальных и других отношений между ними как на территории Украины, так и за ее пределами, который вызывает изменения в структуре активов и обязательств, а также собственном капитале предприятия. Автором были определены этапы осуществления внешнеэкономической операции, на основе чего был разработан детальный алгоритм осуществления внешнеэкономической операции при первом выходе на внешний рынок.

Ключевые слова: внешнеэкономическая операция, внешнеэкономическая деятельность, экспорт, импорт, внешний рынок, поэтапная схема выхода на внешний рынок, алгоритм осуществления внешнеэкономической операции.

A THEORETICAL INSIGHT INTO THE CONCEPT OF FOREIGN TRADE OPERATION

UDC 339.5

O. Kotysh

A theoretical analysis was conducted as to the research and legislation regarding the definition of the concept "foreign transaction" and the author's approach was formed to this economic category, which is a purposeful process of interaction between Ukraine's and foreign economic operators and a foreign contractor for the establishment, modification and termination of legal, economic, social, and other relations between them both in Ukraine and abroad, which causes changes in the assets and liabilities structure as well as shareholders' equity of a company. The stages of a foreign trade operation were identified to develop a detailed algorithm of a foreign trade operation for the first entry into a foreign market.

Keywords: foreign economic operation, foreign trade, exports, imports, foreign market, phased scheme of entering the foreign market, foreign economic operations algorithm.

У сучасних умовах розвитку вітчизняної економіки одним із головних факторів її зростання є ефективне здійснення зовнішньоекономічної діяльності (далі – ЗЕД), яка відіграє значну роль як у підвищенні рівня життя громадян України, так і в зміцненні її позицій на світовому ринку. Забезпечення ефективності здійснення ЗЕД можливе тільки за умови розробки раціональної поетапної схеми здійснення зовнішньоекономічної операції (далі – ЗЕО).

Огляд економічної літератури [1 – 12] дозволив з'ясувати, що проблеми розвитку, управління та організації зовнішньоекономічної діяльності розглянуті в багатьох наукових роботах зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів, серед яких: В. Волошин, І. Герчикова, Н.

Діденко, Д. Ларін, Є. Прокушев, Н. Родигіна, Т. Ценіна, І. Макарова, О. Матвеева, Ю. Чугаєнко, В. Пономаренко, І. Піддубний, Л. Піддубна, Т. Лепейко та ін.

У цих роботах автори вирішують питання теоретичного характеру, а саме: обґрунтовують доцільність організації ЗЕД, її види та форми, але проблеми визначення поняття "зовнішньоекономічна операція" та підходи до формування послідовної схеми її здійснення потребують подальшого наукового дослідження.

Враховуючи зазначене, метою даної роботи є уточнення економічної категорії "зовнішньоекономічна операція" та розробка поетапної схеми здійснення ЗЕО, що в сучасних умовах має практичне значення.

Вивчення законодавчої бази України [1 – 5] дозволило з'ясувати, що жоден нормативно-правовий документ не дає чіткого визначення такої економічної категорії, як "зовнішньоекономічна операція". Так, у ч. 2 ст. 379 Господарського кодексу України [2] вказано термін "зовнішньоекономічна операція", але не наведено його визначення та розглянуто його як синонім поняття "зовнішньоекономічна діяльність" (далі – ЗЕД), що, на думку автора, є не зовсім коректним. Адже ЗЕО необхідно розглядати в рамках конкретного митного режиму та виду ЗЕД. У ст. 1 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність" також посилається на такий термін, але не конкретизується його зміст [1]. У Законі України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" визначено таке поняття, як господарська операція, що становить дію або подію, яка викликає зміни у структурі активів та зобов'язань, власному капіталі підприємства [3]. Такий підхід розкриває бухгалтерську сутність даного

поняття, що є важливим для оцінювання фінансового стану підприємства. Але такий підхід не враховує міжнародної складової такої операції. Найбільш широке визначення економічної категорії ЗЕО, на думку автора, наведено в наказі "Про затвердження Положення про порядок застосування до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності спеціальних санкцій, передбачених статтею 37 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність" № 754 від 05.10.1999 р., який на сьогодні втратив чинність і згідно з яким окрема зовнішньоекономічна операція – це комплекс дій українського суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності та іноземного суб'єкта господарської діяльності, що підпадає під визначення одного з видів зовнішньоекономічної діяльності, передбачених ст. 4 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність", та включає закінчену разову передачу товару (виконання робіт, надання послуг) і закінчені розрахунки (грошові, товарні та в інших формах) за цю разову конкретну передачу товару (виконання робіт, надання послуг) [4].

Огляд наукової літератури [5] свідчить, що ЗЕО ототожнюють із поняттям "зовнішньоекономічна угода" та розглядають як дію, спрямовану на встановлення, зміну або припинення правових відносин з іноземними контрагентами. На думку автора даного дослідження, такий підхід звужує поняття ЗЕО, оскільки в процесі її виконання у суб'єктів ЗЕД виникають не тільки правові відносини, а й економічні, соціальні тощо.

Таким чином, на основі виявлених переваг та недоліків проаналізованих теоретичних підходів було запропоновано авторське бачення поняття "зовнішньоекономічна операція", яка становить цілеспрямований процес взаємодії між суб'єктами ЗЕД України та іноземним контрагентом щодо встановлення, зміни та припинення правових, економічних, соціальних та інших відносин між ними як на території України, так і за її межами, який викликає зміни у структурі активів та зобов'язань і власному капіталі підприємства.

Перевагами такого підходу є те, що він об'єднує бухгалтерську складову, визначає місце здійснення зовнішньоекономічної операції, конкретизує її суб'єктів та встановлює правовідносини між ними.

Аналізуючи економічну літературу [5 – 12], можна зробити висновок, що різні автори розглядають порядок здійснення ЗЕО та групують процедури її виконання по-різному залежно від мети. Так, наприклад, Бурлачков В. К. [5]

виділяє такі етапи ЗЕО, як:

- 1) маркетингові дослідження;
- 2) аналіз кон'юнктури світового ринку;
- 3) пошук іноземного партнера;
- 4) оформлення оферти та запити;
- 5) проведення переговорів про умови контракту;
- 6) міжнародне перевезення товарів;
- 7) страхування;
- 8) проведення розрахунків.

Така схема здійснення ЗЕО є досить масштабною та не враховує таких етапів, як митне оформлення зовнішньоекономічної операції, розрахунок результату її здійснення і т. ін.

Огляд наукового джерела [6] показав, що ЗЕО слід проводити за такою схемою, яка об'єднує 3 етапи:

1 етап. Підготовка до укладання угоди (контракту). Цей етап включає:

- комплексне дослідження ринку;
- рекламну кампанію;
- встановлення контактів із потенційним контрагентом за кордоном.

2 етап. Укладання угоди (контракту):

проведення попередніх переговорів (шляхом листування, особистих контактів);

- вибір способу підписання контракту;
- акцепт покупцями твердої оферти;
- підтвердження продавцем замовлення, зробленого покупцем;

вибір форми контракту купівлі-продажу (письмової, усної, змішаної);

- вибір виду контракту (разовий чи з періодичним постачанням) і форми оплати (товарної, змішаної);
- остаточне доопрацювання тексту контракту;
- підписання контракту.

3 етап. Виконання угоди (контракту):

- забезпечення виробництва товару на експорт;
- підготовка товару до відвантаження;
- проведення платіжно-розрахункових операцій;
- страхування вантажів;

укладання договору з експедиторською фірмою; організація міжнародного перевезення вантажів; митне очищення вантажів.

Воловик Л. А. [7] зовнішньоекономічну операцію пропонує здійснювати, враховуючи наступні етапи:

1. Вивчення кон'юнктури ринку (проводиться з метою виявлення попиту на певні види товарів на світовому ринку або на ринках окремих географічних регіонів і країн).

2. Вибір форм і методів роботи на ринку.

3. Планування зовнішньоторговельної операції (становить розробку взаємопов'язаних за часом і змістом організаційних та комерційних заходів, заснованих на маркетингових дослідженнях).

4. Проведення рекламної кампанії (включає здійснення комплексу заходів, склад і зміст яких визначається ще на першій стадії зовнішньоторговельних операцій – дослідження ринку).

5. Підготовка та укладення міжнародного контракту (необхідно здійснювати на основі міжнародного права і практики міжнародної торгівлі).

6. Виконання контрактних зобов'язань.

Таким чином, проаналізувавши різні підходи до організації зовнішньоекономічної операції, можна зробити декілька висновків, а саме:

а) наведені схеми здійснення ЗЕО застосовуються для експортної операції, при цьому не враховуються особливості здійснення інших видів ЗЕД;

б) жодна з наведених схем не конкретизує функцій, які повинні виконуватися на кожному етапі чи підетапі;

в) вивчені підходи не вказують суб'єктів виконання функцій на конкретному етапі здійснення ЗЕО.

Враховуючи зазначене та спираючись на проведені раніше дослідження, автором даної роботи була розроблена поетапна схема здійснення ЗЕО, яка наведена в таблиці.

Таблиця

Поетапна схема здійснення зовнішньоекономічної операції в процесі першого виходу на зовнішній ринок

№ п/п	Етапи	Сутність етапу та функції секторів	Відповідальний сектор відділу ЗЕД
1	Визначення мети виходу на зовнішній ринок	Встановлення загальної мети підприємства на зовнішньому ринку	Апарат управління підприємством, відділ ЗЕД
2	Маркетингові дослідження зовнішніх ринків	Встановлення основних переваг конкретного ринку, вивчення преференцій та пільг нерезидента, аналіз основних конкурентів та ціни конкурентної продукції тощо	Маркетинговий сектор, комерційний сектор
3	Маркетингові дослідження внутрішнього ринку	Аналіз національного законодавства, що стосується здійснення ЗЕД, засоби підтримки експортера/імпорттера, оцінювання внутрішніх можливостей підприємства, внутрішнього ринку	
4	Пошук та попереднє оцінювання потенційного партнера	Складання списку потенційних партнерів на конкретному ринку та аналіз їх надійності	
5	Розрахунок планової ефективності операції	Попередній розрахунок експортної/імпоротної ціни товару, умов платежу; встановлення особливостей виходу на конкретний зовнішній ринок та розрахунок можливих знижок у процесі проведення переговорів та підписання контракту	Комерційний сектор
6	Встановлення контакту	Складання оферти/запиту, обговорення попередніх умов операції	Маркетинговий сектор
7	Підготовка проекту контракту, переговори	Ведення переговорів, складання проекту контракту, обговорення його та підписання	Комерційний сектор, юридичний сектор
8	Виконання контракту	Контроль за термінами виконання всіх етапів виробництва, оформлення та сплати за товар	Комерційний сектор
9	Митне оформлення товару	Аналіз дозвільної системи та оформлення необхідних документів, розрахунок митної вартості та платежів, розрахунок розміру повернення ПДВ у процесі експортної операції	Митний сектор
10	Розгляд можливих рекламацій	Аналіз причин неналежного виконання умов контракту	Комерційний сектор, юридичний сектор
11	Аналіз та оцінювання	Розрахунок фактичної ефективності та порівняння з плановою.	Комерційний сектор

	зовнішньоекономічної операції	Встановлення причин відхилення	
12	Інтерпретація отриманих результатів	Обґрунтування необхідності подальшого здійснення операції на конкретному зовнішньому ринку	Відділ ЗЕД підприємства

У процесі розробки схеми здійснення зовнішньоекономічної операції було враховано головний чинник, який визначає послідовність ЗЕО, тобто чи вперше підприємство виходить на конкретний зовнішній ринок, чи операція є багаторазовою.

Перевагою запропонованої схеми є те, що вона конкретизує кожний етап, його функції та сектор, який повинен їх виконувати. При цьому вона є універсальною та може застосовуватися до всіх видів ЗЕД, які зазначені у

ст. 4 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність". Крім того, необхідно враховувати, що деякі функції здійснюються паралельно та потребують зіставлення.

На основі запропонованої поетапної схеми був розроблений алгоритм здійснення зовнішньоекономічної операції в процесі першого виходу на зовнішній ринок, який наведено на рисунку.

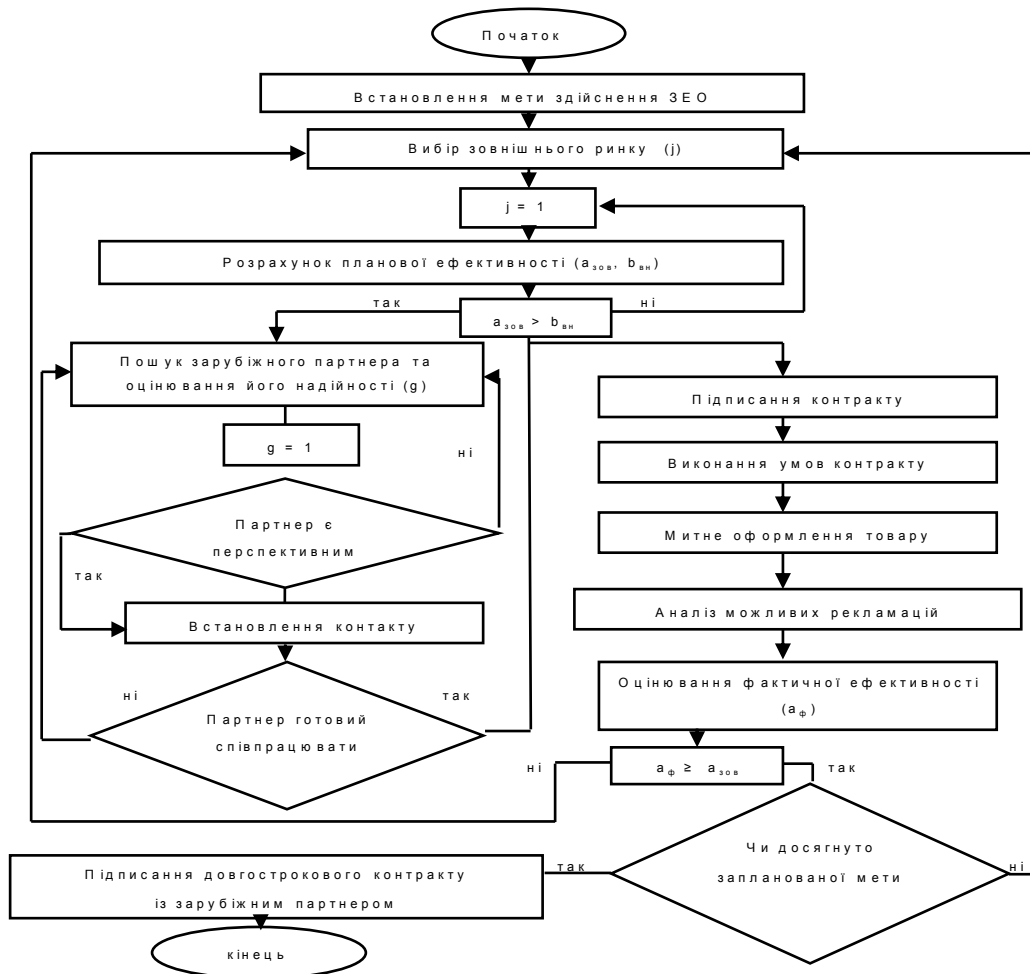

Рис. Алгоритм здійснення зовнішньоекономічної операції в процесі першого виходу на зовнішній ринок

Таким чином, проведене дослідження дозволило уточнити сутність поняття зовнішньоекономічної операції, що має практичне значення для суб'єктів ЗЕД України. На основі наведеного підходу до розуміння цієї економічної категорії автором було розроблено та запропоновано поетапну схему здійснення ЗЕО та алгоритм її виконання, які дали змогу конкретизувати етапи ЗЕО, її функції та визначити відповідальних за їх здійснення, що дозволить оптимізувати й підвищити ефективність ЗЕД підприємства.

Проведене дослідження дає змогу визначити вектор подальшого дослідження, а саме сформулювати систему факторів впливу на розвиток зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних виробників для кожного етапу проведення ЗЕО.

Література: 1. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України № 959-ХІІ від 16.04.1991 р. // Голос України. – 1991. – 12 червня. 2. Гражданский кодекс Украины № 43519-IV от 16.01.2003 г. // Голос України. – 2003. – № 43. – 12 березня. 3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України № 996-ХІV від 16.07.1999 р. // Голос України. – 2003. – 12 березня. 4. Про затвердження Положення про порядок застосування до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності спеціальних санкцій, передбачених статтею 37 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність" : Наказ Міністерства економіки України

від 05.10.1999 р. № 19 // Офіційний вісник України. – 2000. – 26 березня. 5. Внешнеэкономическая деятельность в глобальной экономике / В. К. Бурлачков, Н. А. Соколов, А. Е. Маркова и др. – М.: Изд. дом "АТИСО", 2009. – 639 с. 6. Корнева С. В. Основы внешнеэкономической деятельности / С. В. Корнева, Д. А. Ларин. – М.: Изд. "Инфра-М", 2002. – 286 с. 7. Воловик Л. А. Основы внешнеэкономической деятельности : учеб. пособ. / Л. А. Воловик. – Калининград : КГУ, 2003. – 256 с. 8. Макогон Ю. В. Организация и техника внешнеторговых операций : учеб. пособие для студентов специальности "Международная экономика" / Ю. В. Макогон, Н. В. Фомичева. – Донецк : ДонНУ, 2001. – 160 с. 9. Диденко Н. И. Основы внешнеэкономической деятельности в РФ / Н. И. Диденко. – СПб.: Изд. "Питер", 2004. – 560 с. 10. Дідківський М. І. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посіб. / М. І. Дідківський. – К.: Знання, 2006. – 462 с. 11. Піддубна Л. І. Експортний потенціал машинобудівного комплексу Харківської області України в контексті викликів глобальної конкуренції / Л. І. Піддубна // Економіка розвитку. – 2012. – № 3 (63). – С. 79–85. 12. Чугаєнко Ю. Економічна дипломатія в системі управління зовнішньоекономічною діяльністю держави / Ю. Чугаєнко // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 3 (141). – С. 59–70.

References: 1. Pro zovnishnoekonomichnu diialnist : Zakon Ukrainy No. 959-XII vid 16.04.1991 r. // Holos Ukrainy. – 1991. – 12 chervnia. 2. Grazhdanskiy kodeks Ukrainy No. 43519-IV ot 16.01.2003 g. // Holos Ukrainy. – 2003. – No. 43. – 12 bereznia. 3. Pro bukhhalterskiy oblik ta finansovu zvitnistv Ukraini : Zakon Ukrainy No. 996-XIV vid 16.07.1999 r. // Holos Ukrainy. – 2003. – 12 bereznia. 4. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro poriadok zastosuvannia do subiektiv zovnishnoekonomichnoi diialnosti Ukrainy ta inozemnykh subiektiv hospodarskoi diialnosti spetsialnykh sanktsii, peredbachenykh statteiu 37 Zakonu Ukrainy "Pro zovnishnoekonomichnu diialnist" : Nakaz Ministerstva ekonomiky Ukrainy vid 05.10.1999 r. No. 19 // Ofitsiyni visnyk Ukrainy. – 2000. – 26 bereznia. 5. Vneshneekonomicheskaya deyatelnost v globalnoy ekonomike / V. K. Burlachkov, N. A. Sokolov, A. E. Markova et al. – M.: Izd. dom "ATISO", 2009. – 639 p. 6. Korneva S. V. Osnovy vneshneekonomicheskoy deyatelnosti / S. V. Korneva, D. A. Larin. – M.: Izd. Infra-M, 2002. – 286 p. 7. Volovik L. A. Osnovy vneshneekonomicheskoy deyatelnosti : ucheb. posob. / L. A. Volovik. – Kaliningrad : KGU, 2003. – 256 p. 8. Makogon Yu. V. Organizatsiya i tekhnika vneshnetorgovykh operatsiy : ucheb. posobie dlya studentov spetsialnosti "M ezhdunarodnaya ekonomika" / Yu. V. Makogon, N. V. Fomicheva. – Donetsk : DonNU, 2001. – 160 p. 9. Didenko N. I. Osnovy vneshneekonomicheskoy deyatelnosti v RF / N. I. Didenko. – SPb.: Izd "Piter", 2004. – 560 p. 10. D idkivskiy M. I. Zovnishnoekonomichna diialnist pidpriemstva : navch. posib. / M. I. D idkivskiy. – K.: Znannia, 2006. – 462 p. 11. P iddubna L. I. Eksportnyi potentsial mashynobudivnoho kompleksu Kharkivskoi oblasti Ukrainy v konteksti vyklykiv hlobalnoi konkurentsii [Export Potential of the Machine-building Complex of Kharkiv Region in Ukraine in the Context of Global Competition] / L. I. P iddubna // Ekonomika rozvytku. – 2012. – No. 3 (63). – P. 79–85. 12. Chuhaienko Yu. Ekonomichna dyplomatiia v systemi upravlinnia zovnishnoekonomichnoiu diialnistiu derzhavy [Economic Diplomacy in the System of a Country's Foreign Economic Activity Management] / Yu. Chuhaienko // Aktualni problem y ekonomiky. – 2013. – No. 3 (141). – P. 59–70.

Інформація про автора

Котыш Елена Николаевна – канд. екон. наук, доцент кафедри міжнародної економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (61166, Україна, м. Харків, пр. Леніна, 9-А, e-mail: EKotysh@mail.ru).

Інформація об авторе

Котыш Елена Николаевна – канд. экон. наук, доцент кафедры международной экономики и менеджмента внешнеэкономической деятельности Харьковского национального экономического университета имени Семена Кузнеця (61166, Украина, г. Харьков, пр. Ленина, 9-А, e-mail: EKotysh@mail.ru).

Information about the author

O. K otysh – PhD in Economics, Associate Professor of the Department of International Economics and Management of Foreign Economic Activity of Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9-A Lenin Ave., 61166, Kharkiv, Ukraine, e-mail: EKotysh@mail.ru).

Рецензент

докт. екон. наук,
професор Попов О. Є.

Стаття надійшла до ред.
13.05.2014 р.

